

Частина перша

ЧОРНОЖУКОВИ

Розділ I

Літо 1929 року

Повнолиций місяць завис у темному вечірньому небі, споглядаючи на притихле та стомлене за день село. Згори було добре видно солом'яні стріхи, які зараз скидалися на капелюшки старих та перестиглих грибів. Хатки села Підкопаївка розляглися смугами-вулицями, ніби розірвався разок намиста, його бусинки розсипалися врзніобіч, покотилися та й завмерли попід кронами розлогих дерев, серед тінястих садків, десь поміж кущами та серед буйної городини. Лише кілька хат виблискували у холодному світлі місяця залізними покрівлями, ніби хизуючись полиском перед скромними своїми сусідками-хатками, які нап'яли на голови солом'яні капелюшки. Напевне, вони із заздрістю позирали вдень на нову диковинну покрівлю, яку в селі називали бляхою, бо та вдень незвично віддзеркалювала сонячне проміння, засліплюючи тьмяні очі скромних своїх сестер. «Чи буде час, коли нам скинуть трухляві солом'яні капелюхи і їх уже не шматуватиме розлючений осінній вітер? Чи скоро вдягнуть модного надійного залізного, щоб уже не боятися ані вітрів, ані великого снігу?» — мріяли хатки, мружачись на блискучі покрівлі будинків місцевих багачів Черножукових.

Так було вдень. Але от надійшов тихій та лагідний, як весняний дощик, вечір. Поступово вщух сільський гамір. Замовкли й задрі-

мали ситі корови, у стайнях принишкли коні, поснули навіть гамірливі гуси та качки. Люди позачиняли сараї, повітки та хліви, поспішаючи під стріхи домівок. Хати теж притихли, щоб господарі змогли спокійно відпочити після ще одного літнього трудового дня. Поступово світло у вікнах хат згасло, і село, напевно, поринуло б у суцільну темряву, якби не той повнолиций усміхнений місяць на зоряному небі та світло в одній із хатинок Черножукових. Там досі метушилася молода та гарна, як самий світ, наймолодша донька Павла Серафимовича Черножукова Варвара, або Ластівка, як її часто кликав люблячий батько, чи Мавка, як Варю іноді позаочі називали односельці.

— Варко, це ти? — долинув із ліжка хрипкуватий сонний голос Варчиної бабусі.

— А то ж хто? — усміхнулася Варя. — Хто ще тут може бути?

— Не спиш? — запитала старенька, повертаючи голову на голос онуки.

— Зараз буду лягати, — відповіла Варя. Вона дістала з-за припічка в'язані вовняні шкарпетки, підійшла до бабці. — Ось шкарпеточки вдягнемо і будемо спати, — мовила вона лагідно, ніби до дитини. Та й чи не дитина її бабуся Секлета? За п'ять років старенька відзначить століття, та вже давно вона немічна й зовсім сліпа. Варя була ще малою, коли в очах бабусі потьмянів Божий світ, їх застелила молочна пелена туману, залишивши старій можливість жити спогадами про минуле, які все частіше клаптиками теж укривала імла. Бабуся повсякчас мерзла, тому навіть улітку спала під ковдрою, а проти ночі Варя вдягала їй теплі шкарпетки та жилетку, які зв'язала власноруч із баранячої вовни. Старенька слухняно дозволила вбрати своє висохле жовте тіло в теплий одяг.

— Так краще? — запитала Варя, дбайливо підіткнувши теплу ковдру по боках.

— Добре, добре, — мовила старенька.

— Молочка налити?

— Ні, не хочу. Лягай уже спати, бо завтра розбудять батьки до схід сонця.

— Зараз. Ви спіть, бабусю, спіть.

Варя дочекалася, доки дихання старенької вирівнялося, загасила лампу та тихенько вислизнула надвір. Місяць уже піднявся

Зміст

Філія пекла на землі	7
Частина перша. Чорножукови.....	11
Частина друга. Час роздумів.....	31
Частина третя. Павутина.....	59
Частина четверта. Зашморг.....	137
Частина п'ята. Перевернутий світ.....	150
Частина шоста. Чорні хмари над селом.....	192
Частина сьома. Небо одне на всіх.....	229
Частина восьма. Коли день є роком.....	288
Частина дев'ята. Хліб на крові.....	329